

A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kar- tája és a szerbiai jogszabályok

1. Nyelvi alapokmány

1.1. A kisebbségi jogok fontos tartozéka a nemzeti kisebbségek nyelvi jogai megvalósításának köre is, vagyis a kisebbségekhez tartozó személyek anyanyelvének szabad használata a magán- és közéletben. A nemzetközi emberjogi és kisebbségvédelmi dokumentumok nem csak utalnak a nyelvi jogokra, hanem nemzetközi kötelezettségként is előírják azokat.

Egyfelől a nyelv egyéni ügy, ami szorosan összekapcsolódik az identitással. Másfelől a nyelv a társadalom szervezésének fontos eszköze, tehát sok esetben közüggé válik. A nyelvhasználati jogok gyakorlása természetesen számos szempontból hatással van az állam működésére. A mássághoz való alkalmazkodás tehát fontos politikai és jogi ügy minden olyan demokratikus államban, mely elkötelezte magát az emberi jogok betartása mellett. Ha nem sikerül megfelelő egyensúlyt találni, ez akár az etnikai közösségek közötti feszültségek forrása is lehet.

Az ENSZ oktatási, tudományos és kulturális szakosított szervezetének (UNESCO) A világ kihalással fenyegetett nyelveinek atlasza című tanulmánya szerint, „kihalás fenyegeti a világ mintegy hatezer beszélt nyelvének a felét, és velük együtt elveszhet az emberi tudás egy jelentős része”¹ is. Dr. David Christal elismert walesi nyelvész szerint „a legnagyobb veszélyt a nyelvekre a kulturális asszimiláció folyamata jelenti”².

Ezért nem csoda, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetében, de más nemzetközi szervezetekben is, a második világháború után nagy jelentőséget tulajdonítottak és tulajdonítanak mai is a beszélt nyelvek és – ezen belül – a nemzeti kisebbségi nyelvek védelmének.

* *Bozóki Antal magiszter, ügyvéd, Újvidék*

¹ Kihalás fenyegeti a világ nyelveinek felét, Magyar Szó, 2002. február 23., 14. o.

² Havonta két nyelv tűnik el, Magyar Szó, 2001. augusztus 5., 5. o.

Az ENSZ, illetve UNESCO keretében kidolgozott és elfogadott dokumentumok közül – a kisebbségi nyelvi jogok védelme kapcsán – fontos megemlíteni (elfogadásuk időrendi sorrendjében) a három legfontosabbat:

• *a nemzeti vagy etnikai, vallási és nyelvi kisebbségekhez tartozó személyek jogairól szóló Nyilatkozatot (1992)*³ és *az ezzel kapcsolatos határozatot (1995)*⁴, valamint

• *a Nyelvi Jogok Egyetemes Nyilatkozatát, az ún. Barcelonai Nyilatkozatot (1996)*⁵, amelyek a világszervezetnek az egyetemes emberi jogok és alapvető szabadságok, de egyúttal *a kisebbségek nemzetközi jogvédelmi rendszeréhez is tartoznak, mindegyik a maga tárgykörében és együttesen is.*

Meg kell azonban említeni a *Nemzeti Kisebbségek Nyelvi Jogairól szóló Oslói Ajánlásokat (1998)*⁶ is, amelyeket az Interetnikai Kapcsolatok Alapítvány elnevezésű nem kormányzati szervezet szakértői dolgoztak ki az EBESZ főbiztosának kérésére.

1.2. Nem sokkal a 2000. októberi hatalomváltás után, pontosabban 2001. január 21-én a volt Jugoszláv Szövetségi Köztársaság (JSZK) különleges vendég státust kapott az Európa Tanácsban (ET). A szervezet parlamenti közgyűlése három nappal később egy 23 pontból álló határozatot fogadott el az akkori jugoszláviai állapotokra vonatkozóan, amely öt csoportba sorolva egyebek között tartalmazta azokat az elvárásokat és ajánlásokat is, amelyeket az országnak teljesítenie kell ahhoz, hogy a szervezet teljes jogú tagjává váljon.

³ Elfogadva a Közgyűlés 47/135 számú határozatával, Emberi Jogok, Nemzetközi Okmányok Gyűjteménye, Egyesült Nemzetek, New York, 1988, 481–487 o.

⁴ Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa ezt a határozatot 52. ülésén 1995. július 25-én fogadta el. E. S. C. O. R. 1995, U. N. E/1995/95, 43-44. p. (Majtényi Balázs – Vizi Balázs A kisebbségi jogok nemzetközi okmányai, Gondolat Kiadó – MTA Jогtudományi Intézet – MTA kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2003, 102. o.).

⁵ A Nyilatkozat szövegének teljes magyar fordítását elsőként A Hét, romániai magyar nyelvű hetilap közölte, 1996. június 28., 3-4. oldal; 1996. július 5., 3. oldal és 1996. július 12., 3. oldal. A Nyilatkozat szövegét az újvidéki Magyar Szó is közölte, a lap 1997. január 12-i számában a 13–14. oldalon. Lásd még: Marko Béla A Barcelonai Nyilatkozat, A Hét, 1996. június 21., 1. oldal és Burányi Nándor Nincs kisebbségi nyelv című írását, Magyar Szó, 1996. október 3., 1. és 7. o.

⁶ A dokumentum (magyar) nyelvű teljes szövege (is) megtalálható a Nemzeti Kisebbségi Főbiztos internetes honlapján: <http://www.osce.org/hcnm/documents/index.htm>.

E feltételek közé tartozott a kisebbségek védelme is, ami azt jelentette a volt Jugoszlávia számára, hogy csatlakoznia kell az Európa Tanács (ET) Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájához⁷ (Charta/Karta: ünnepélyes nyilatkozat; alapokmány) és a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményéhez⁸ is, ha tagja kíván lenni a szervezetnek.

Az események azonban úgy alakultak, hogy a volt Jugoszlávia helyébe lépett Szerbia és Montenegró államszövetségének felvételére az Európa Tanácsba csak több mint két évvel később, 2003. április 3-án került sor. A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai Kartájának aláírását az államszövetségi képviselőház csaknem újabb két év elteltével, 2005. március 22-én teljesítette, a ratifikálására pedig csak 2005. december 21-én került sor, azzal, hogy a Karta Szerbiára nézve csak 2006. június 1-jén lépett hatályba.⁹

2. Identitásvédelem

2.1. A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartáját – több évig tartó előkészületek után – 1992. november 5-én nyitották meg aláírásra és 1998. március 1-jén lépett hatályba. Az ET 47 tagállama közül (az európai országok közül egyedül csak Fehéroroszország nem tagja az ET-nek) 2009. november 4-ig 34 ország írta alá, amelyek közül 24, vagyis a tagországok több mint a fele ratifikálta is, s ezekben az álla-

⁷ A regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartája, European Treaty Series, No. 148. A Karta szerb nyelvű szövegét lásd: Zakon o ratifikaciji Evropske povelje o regionalnim i manjinskim jezicima, megjelent Szerbia és Montenegró Hivatalos Lapjának (Službeni list SCG – Međunarodni ugovori) 2005. december 23-i 18. számában.

⁸ Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről, European Treaty Series, No. 157. (A nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményt még a JSZK Képviselőháza 1998. december 3-án elfogadott törvénnyel „emelte be” a belső jogba. A törvényt a JSZK Hivatalos Lapjában 1998. december 4-én a Nemzetközi Szerződések 6. számú mellékletében jelent meg és december 13-án már hatályba is lépett.).

⁹ Informativni dokumenti, SG/Inf (2009) 3 Dodatak (31. mart 2009.). Srbija: Poštovanje dužnosti i obaveza i primena programa saradnje po prijemu u članstvo. Dodatak uz Četvrti izveštaj (januar 2008. – februar 2009.). Dokument Generalnog sekretara (Saveta Evrope). Srbija: Ispunjenost preuzetih obaveza sadržanih u Op 239 (2002) Parlamentarne skupštine Saveta Evrope (do januara 2009.) [http://www.coe.org.rs/REPOSITORY/1183_monitoring_srbija_2009_tabela_\(2\).doc](http://www.coe.org.rs/REPOSITORY/1183_monitoring_srbija_2009_tabela_(2).doc). és <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=&DF=&CL=ENG>). Lásd még Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, http://www.ljudskaprava.gov.rs/index.php?option=com_content&task=view&id=81&Itemid=37&lang=cir.

mokban már hatályba is lépett.¹⁰ (A Karta aláírása nem korlátozódik csupán az Európa Tanács tagállamaira, csatlakozásra nyitva áll azon országok előtt is, amelyek nem tagjai a Szervezetnek).

A Karta az első nemzetközi egyezmény, amely kötelező erővel rendelkezik a nemzeti kisebbségek jogairól, illetve a kisebbségi nyelvek védelméről: mindegyik aláíró fél vállalta, hogy a Kartában meghatározott célokat és elveket a területén használt valamennyi regionális és kisebbségi nyelvre alkalmazza.

A Karta a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény egy hónappal korábbi hatályba lépése (1998. február 1.) után újabb nemzetközi jogilag kötelező érvényű dokumentummal bővítette a kisebbségek, illetve identitásuk (jelen esetben nyelvük) védelmét célzó rendszert.

2.2. Az Európa Tanács egyezményeként elfogadott Kartában a felek – nemzetközi jogi értelemben – kötelező erővel vállalták, hogy a II. részében meghatározott célokat és elveket a területükön használt valamennyi regionális és kisebbségi nyelvre alkalmazzák. Ezzel az európai kisebbségi nyelvek védelmének nemzetközi jogi köre egy átfogó, haladó és demokratikus okmánnyal bővült.

A Kartának két célja van: megakadályozni a regionális és kisebbségi nyelvek hanyatlását és felújítani alkalmazásukat azzal, hogy e nyelvek tanítása és tanulása révén is elősegíti a közéletben, valamint a társadalmi és gazdasági életben történő írásos és szóbeli használatukat. Olyan jogokat és – kormányzati oldalon – olyan kötelezettségeket rögzít a Karta, „amelyek szervesen hozzátartoznak a huszadik század végének demokratikus európai jogrendjéhez. Azok közé a jogi és politikai normák közé tartozik, amelyek a nemzeti kisebbségek önkormányzatát írják elő, kulturális és történelmi identitásuk védelmét szolgálják, s mindenképpen azt célozzák, hogy ezek a regionális és nemzeti kisebbségek otthon érezzék magukat szülőföldjükön” – írta Pomogáts Béla az Európai kisebbségi charta című írásában.¹¹

A Kartának, tehát, lényeges nemzeti és kulturális vonatkozása van – megvédeni és megőrizni a regionális és kisebbségi nyelveket, mint

¹⁰ European Charter for Regional or Minority Languages, CETS No.: 148, <http://conventions.coe.int/treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=148&CM=&DF=&CL=ENG>.

¹¹ Európai utas, 1994/4. szám, 67. o.

az európai kultúra fontos tartozékait. Számos európai országban ugyanis a történelmi folyamatok során olyan regionális autochton (őshonos) nemzeti közösségek alakultak ki, amelyek más nyelven beszélnek, mint a többségi lakosság, amelyek közül néhányat már az esetleges eltűnés veszélye fenyeget.

A kisebbségek kulturális és nyelvi identitásának védelmét és elősegítését célzó modell megteremtésével a Kartának az a célja, hogy a többség és a kisebbség közötti türelem és kölcsönös megbecsülés hírvívője legyen, amely békét és stabilitást hozhat Európa azon részeiben, ahol a nemzetiségek közötti konfliktusok az emberek életét, valamint az egyesült és kohéziós Európa szerkezetét fenyegetik – áll egyebek között a dokumentum aláírásra megnyitásának napján az ET által Strasbourgban kiadott sajtóközleményben.

3. Célok és elvek

3.1. Az Európa Tanács 1949-es megalakulása óta figyelmet fordít az európai kulturális-nyelvi sokszínűsége, s ezen belül is a leginkább veszélyeztetett kisebbségi kultúrák és nyelvek megőrzésére, fenntartására, abban a meggyőződésben, hogy ez a sokszínűség a kontinens gazdagságának és önálló identitásának megőrzését jelenti, valamint a demokrácia elvein alapuló Európa építéséhez járul hozzá. E kérdéskörrel az ET különböző fórumai foglalkoztak, míg végül a 80-as évek elején az Európai Regionális és Helyi Önkormányzatok Állandó Konferenciájának kezdeményezésére kezdődött meg a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai Kartájának kidolgozása.

A Karta célja „Európa történelmi regionális vagy kisebbségi nyelveinek védelme”. A Preambulum (bevezető rész) szerint a regionális vagy kisebbségi nyelvek magánéleti vagy közéleti gyakorlásának joga „elidegeníthetetlen jog”. Az egyezmény központi (III.) része azonban nem az egyéni és a kollektív nyelvhasználati jogokat fogalmazza meg, hanem az államokat ezeknek a nyelveknek „a közéletben való használatát elősegítő intézkedések” megtételére, illetve ezzel kapcsolatos „vállalásaik” teljesítésére kötelezi.

A „regionális vagy kisebbségi nyelvek” kifejezés alatt – a Charta 1. cikkének megfogalmazása szerint – azok a nyelvek értendők „amelyeket valamely állam adott területén hagyományosan használnak az

állam olyan polgárai, akik az állam fennmaradó népességénél számszerűen kisebb csoportot alkotnak, és amelyek különböznek ezen állam hivatalos nyelvétől/nyelveitől”. Ez a megfogalmazás nem foglalja magában „sem az állam hivatalos nyelvének/nyelveinek dialektusait, sem a bevándorlók nyelveit”, vagyis ezek védelmére nem terjed ki, de különleges státust biztosít a „terület nélküli nyelveknek”, amelyek közé a jiddist és a roma nyelvet sorolja.

A Karta II. része (7. cikke) meghatározza azokat a célokat és elveket, melyek alapján a részes államoknak a regionális vagy kisebbségi nyelvek irányában folytatott politikájukat alakítaniuk kell:

„1. A Felek a regionális vagy kisebbségi nyelvek vonatkozásában azokon a területeken, ahol ezeket a nyelveket használják, mindegyik nyelv helyzetének megfelelően politikájukat, jogalkotásukat és gyakorlatukat az alábbi célokra és elvekre alapítják:

- a. a regionális vagy kisebbségi nyelveknek mint a kulturális gazdagság kifejezésének az elismerése;
- b. minden egyes regionális vagy kisebbségi nyelv földrajzi körzetének tiszteletben tartása annak érdekében, hogy a fennálló vagy később létesítendő közigazgatási felosztás ne képezze e regionális vagy kisebbségi nyelv támogatásának akadályát;
- c. a regionális vagy kisebbségi nyelvek megóvása érdekében, azok fejlesztését szolgáló, határozott támogató lépések szükségessége;
- d. a regionális vagy kisebbségi nyelveknek a magánéletben és közéletben, szóban és írásban való használatának megkönnyítése és/vagy bátorítása;
- e. a jelen Karta által szabályozott területeken, valamely regionális vagy kisebbségi nyelvet használó csoportok és ugyanannak az államnak azonos vagy hasonló nyelvet használó egyéb csoportjai közötti kapcsolatok megőrzése és fejlesztése, valamint az államnak eltérő nyelveket használó egyéb csoportjaival kulturális kapcsolatok létesítése;
- f. a regionális vagy kisebbségi nyelvek oktatása és tanulása megfelelő formáinak és eszközeinek biztosítása minden megfelelő szinten;
- g. olyan eszközök biztosítása, melyek lehetővé teszik valamely regionális vagy kisebbségi nyelvet használó körzetben lakók, de e nyelvet nem beszélők számára, hogy amennyiben kívánják, elsajátíthassák e nyelvet;

h. a regionális vagy kisebbségi nyelveknek egyetemeken vagy ezzel egyenértékű intézményekben történő tanulásának és kutatásának támogatása;

i. a jelen Karta által szabályozott területeken a nemzetközi cserék megfelelő formáinak támogatása két vagy több ál-lamban azonos vagy hasonló formában használt regionális vagy kisebbségi nyelvek vonatkozásában.

2. A Felek vállalják, hogy ha azt még nem tették volna meg, megszüntetnek minden indokolatlan megkülönböztetést, kizárást, megszorítást vagy előnyben részesítést, amely valamely regionális vagy kisebbségi nyelv használatát érinti, és célja az, hogy e nyelv megőrzésétől vagy fejlesztésétől elbátortalanítson, vagy azt veszélyeztesse. A regionális vagy kisebbségi nyelvek érdekét szolgáló különleges intézkedések meghozatala, melyek célja, hogy az ezeket a nyelveket használó és a lakosság többi része közötti egyenlőség kiteljesedjen, vagy hogy különleges helyzetüket figyelembe vegyék, nem minősül az elterjedtebb nyelveket használókkal szemben hátrányos megkülönböztetésnek.”

A Karta idézett cikkéből mindenekelőtt – s ez a védelem feltétele –, „a regionális vagy kisebbségi nyelveknek mint a kulturális gazdagság kifejezésének az elismerését” jelenti, valamint azt, hogy az államoknak tiszteletben kell tartaniuk a nyelv földrajzi körzetét, hogy a közigazgatási felosztás ne képezze a nyelv támogatásának akadályát.

Az aláírók vállalják, hogy a nyelvhasználat terén „megszüntetnek minden indokolatlan megkülönböztetést” és lehetővé teszik „a regionális vagy kisebbségi nyelvek érdekét szolgáló különleges intézkedések meghozatalát” (pozitív diszkrimináció). A további célok, melyeket a Karta megvalósítása során az államoknak szem előtt kell tartaniuk: a nyelv használatának elősegítése mind a magán-, mind a közéletben, megfelelő eszközök biztosítása az oktatásban, az azonos és különböző nyelvi csoportok közötti kapcsolatok megőrzése, elősegítése.

Ezen túlmenően (a III. részben – 8-14. cikk) – a regionális vagy kisebbségi nyelvek használatának előmozdítására – a Karta felsorolja a választható konkrét intézkedéseket. Ezek a rendelkezések az oktatásban (8. cikk), az igazságszolgáltatásban (9. cikk), a közigazgatási hatóságokkal és közszolgálati szervekkel való kapcsolatokban (10. cikk), a tömeg-tájékoztatási eszközök terén (11. cikk), a kulturális tevékenységekre és létesítményekre vonatkozóan (12. cikk), a gazdasági és társadalmi életben (13. cikk), valamint a határokon túli cserekapcsolatokban (14. cikk) irányoznak elő konkrét intézkedéseket.

E rendelkezések közül minden állam a területén található regionális vagy kisebbségi nyelv helyzetének, igényeinek leginkább megfelelő legerősebb rendelkezéseket köteles kiválasztani úgy, hogy a III. rész összesen 98 bekezdésből vagy pontjából legalább 35 alkalmazására vállaljon kötelezettséget (éspedig legalább három-háromra a 8. és 12. cikkből és egy-egyre a 9., 10., 11. és 13 cikkből).

A Karta végrehajtásának felügyeletét az ET Miniszteri Bizottsága végzi (IV. rész, 15-17. cikk). Az államok a hatálybalépést követő egy éven belül, majd háromévente jelentésben számolnak be vállalásaik teljesítéséről. E jelentések alapján a Miniszteri Bizottság – támaszkodva egy szakértői bizottság véleményére – ajánlásokat fogalmazhat meg. Fontos eleme az ellenőrzésnek, hogy a szakértői bizottság véleményének és javaslatainak elkészítése során felhasználhatja a nem-kormányzati szervezetek tájékoztatását, információit is.

A Karta V. része (18-23. cikk) az aláírással, hatályba lépéssel, esetleges fenntartásokkal és felmondással kapcsolatos záró rendelkezéseket tartalmazza. A 21. cikk kimondja, hogy a Karta 7. cikkének 2-5 bekezdéseihez egy vagy több fenntartás tehető. Semmilyen más fenntartás nem megengedett.

A Karta nem csak jogi hivatkozási, de összehasonlítási alapul is szolgálhat arra, hogy milyen kötelezettségei vannak az egyes államoknak a kisebbségi a nyelvek gyakorlása, védelme és támogatása terén.

3.2. Az egyes országokban kisebbségben élő magyarság jogvédelme szempontjából különös jelentősége van, hogy Ausztria, Horvátország, Románia, Szlovénia, Szlovákia és Ukrajna is aláírta már a Kartát és hatályba is léptette.

Fontos megjegyezni, hogy az említett országoknak a kormányai – elviekben – kifejezték azt a politikai akaratot, hogy a területükön használt regionális vagy kisebbségi nyelvek védelmére nemzetközi jogi kötelezettséget vállalnak a Karta elfogadásával.

A Karta aláírása (1995. július 17.) után a román képviselőház 2001. január 18-án olyan közigazgatási törvényt fogadott el, amely jelentős előrelépésnek számít a korábbi gyakorlathoz viszonyítva. A törvény 17. cikkelye kimondja, hogy „azokon a településeken, ahol a kisebbségek aránya eléri a húsz százalékot, a lakosság használhatja az anyanyelvét az ügyintézésben, a helyi önkormányzatokban pedig biztosítani kell az illető közösség nyelvét ismerő alkalmazottat az ügyfélfogadás

osztályon. A tanácsok határozatait pedig le kell fordítania kisebbségek nyelvére”¹².

A szlovák parlament viszont 2009. június 30-án elfogadta a nyelvtörvénynek¹³ a magyar kisebbség által sokat kritizált szigorítását. Mi változik a szlovák államnyelvtörvény módosítása után? A válaszokat az Új Szó a következő pontokban összegzi:

– Szlovákul kell a nyilvános érintkezésben használni a szlovákiai földrajzi elnevezéseket. Ebbe a helységneveken kívül beletartoznak az utcanevek, folyók, hegységek, tájegységek (például Csallóköz) nevei is. A nyilvános érintkezést egy törvény sem definiálja, a szokásjog alapján viszont ebbe a kategóriába tartozik mindenféle, nem magántársaságban elhangzó vagy megjelenő kijelentés.

– A kórházakban, egészségügyi és szociális intézményekben csak ott beszélhet a kiszolgáló személyzet magyarul a pácienssel, ahol legalább 20 százaléknyi magyar él.

– A kisebbségi iskoláknak két nyelven kell vezetniük az összes dokumentációt. Eddig ez csak a pedagógiai dokumentációra volt érvényes.

– Aki helytelenül használja a szlovák nyelvet, vagy más módon megsérti a törvény rendelkezéseit, pénzbüntetést kap – ennek nagysága 100-tól 5 ezer euróig terjedhet¹⁴.

A törvénymódosítások a Magyar Koalíció Pártja (MKP) szerint sérti a kisebbségek anyanyelv-használati jogait. A változtatás Budapest és Pozsony viszonyában is feszültséget hozott. A szlovák külügyminisztérium szerint viszont „a nyelvtörvény elfogadása nem sérti a kisebbségi jogok garantálásának magas szintjét Szlovákiában” – nyilatkozta Ján Skoda külügyminisztériumi szóvivő.¹⁵

¹² Orbán Ferenc, Kis Balkáni paradoxon, Magyar Szó, 2001. I. 21, 4. o.

¹³ A Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsának törvényét a Szlovák Köztársaság államnyelvéről, T.t. 270/1995 számú törvény (1995. november 15.), a 2009. június 30-án elfogadott módosításokkal, lásd a Felvidék Ma honlapján: http://www.felvidek.ma/index.php?option=com_content&task=view&id=15629&Itemid=1.

¹⁴ HetiVálasz: Magyarul kuss! - Brutális a szlovák nyelvtörvény!, http://www.hetivalasz.hu/cikk/0907/brutalis_a_szlovak_nyelvtorveny.

¹⁵ nagyvilág: <http://www.origo.hu/nagyvilag/20090630-szigoritotta-a-nyelvtorvenyt-a-szlovak-parlament.html>. A szlovák nyelvtörvény elemzéséről bővebben lásd: Budapest Analyses, No. 233, November 10, 2009 (www.budapestanalyses.hu). A szlovák állam-

4. A Karta és a szerbiai jogszabályok

4.1. Sonja Pakarje, aki az ET-ot képviselte az állami intézmények, nemzeti kisebbségek és a nem-kormányzati szervezeteknek a Karta alkalmazásáról 2006 április elején tartott kétnapos belgrádi szemináriumán, kijelentette: „mély benyomást tett rá, hogy Szerbia és Montenegróban milyen nagyszámú törvény foglalkozik a kisebbségi nyelvek védelmével.

– Ez minden dicséretet megérdemel, habár tudatában vagyok annak, hogy a legfontosabb ezeknek a törvényeknek az alkalmazása – mondta Pakarje.¹⁶

Ehhez csak annyit kell hozzátenni, hogy a nagyszámú törvény létezése Szerbiában önmagában még nem garancia azok gyakorlati alkalmazására és a kisebbségi nyelvek védelmére. Szükség lenne ez miatt egy átfogó elemzést készíteni a kisebbségi nyelvekre vonatkozó jogszabályokról, azok összehangoltságáról az európai normákkal és nem utolsósorban a mindennapi gyakorlati alkalmazásokról. Az európai képviselők – és ez bebizonyosodott a szövetségi kisebbségvédelmi törvény¹⁷ meghozatalakor, de más alkalmakkor is – ugyanis nem ismerik eléggé a kisebbségi nyelvek alkalmazásának itteni gyakorlatát, ami sok esetben eltér a törvényes rendelkezésektől, és főleg nem ismerik azt a gyakorlatot, ami a Vajdaságban a múlt század hetvenes–nyolcvanas éveiben létezett, amely jelentősen meghaladta a mai szintet.

Rasim Ljajić, a volt államközösség egykori emberjogi és kisebbségügyi minisztere a belgrádi Média Központban 2006. május 9-én tartott sajtótájékoztatón elismerte, hogy több mint száz hatályos szerbiai törvényt elemeztek, amelyek közül hatvanhárom hiányos, és gondok merülnek fel gyakorlati alkalmazásukban. Ugyanakkor újabb harminchá-

nyelvtörvény módosításának néhány nem várt következménye és A nyelvtörvény európai ügy lett című írást (Magyar Szó, 2009. november 14., 4. o.).

¹⁶ M. M.: Impresionirani zaštitom manjinskih jezika u SCG, Danas, 2006. április 6., 4. o.

¹⁷ Zakon o zaštiti prava i sloboda nacionalnih manjina. A törvény a JSZK Hivatalos Lapjának (Službeni list SRJ) 2002. február 27-i 11. számában jelent meg. A törvény magyar nyelvű szövegét lásd az Emberi és nemzeti kisebbségi jogok Szerbiai és Crna Gorában/Montenegróban című könyvben (Árgus, Karlóca, 2003, 57–71. o.).

rom törvény elfogadására lenne szükség, amelyek kiegészítenék az emberi jogvédelem jogi keretét.¹⁸

Szerbia a Karta alapvető céljainak és elveinek elfogadásával kötelezettséget vállalt a regionális és kisebbségi nyelvek használatának megkönnyítésére és bátorítására, mind a beszélt mind az írott formában, a köz- és a magánéletben. Az ET tagjai, a Karta (2. cikkének 2. pontjának) szövege szerint, 35 bekezdést vagy pontot, de legkevesebb 10-et választhatnak, amelyeket alkalmazniuk kell mindegyik nyelv tekintetében, amelyet felvesznek a regionális kisebbségi nyelvek listájára. Szerbia a Karta 3. cikkének rendelkezése alapján erre a listára 10 nyelvet helyezett, és pedig az albán, a bosnyák, a bogár, a horvát, a magyar, a roma, a román, a ruszin, a szlovák és az ukrán nyelvet.

Az aláíró államok kötelezettséget vállaltak, hogy a regionális nyelvek használatával kapcsolatos politikájukról, jogalkotásukról és gyakorlatukról „az illető állam tekintetében történt hatálybalépést követő egy éven belül, a majd a többi jelentést az első jelentést követően háromévenként kell benyújtani.”

4.2. Szembetűnő, hogy a Karta hatályba lépése után, 2006. november 8-án (Mitar napján) kihirdetett új szerb alkotmány¹⁹ preambuluma (bevezetője), amely így hangzik: „A szerb nép államisági hagyományaiból és minden polgár és etnikai közösség egyenjogúságából, valamint abból kiindulva, hogy Kosovo-Metohija Tartomány Szerbia területének szerves része és a szuverén Szerb államban lényegi autonóm helyzete van²⁰, Kosovo-Metohija Tartománynak effajta helyzetéből kifolyólag minden állami szerv alkotmányos kötelezettsége, hogy Kosovo-

¹⁸ te: Hiányos törvények, Magyar Szó, 2006. május 10., 1. o. Az államszövetség megszűnésével (2006. június 3.) megszűnt a Rasim Ljajić vezette minisztérium. A 2008. július 7-én alakult új szerb kormánynak – Szerbiai politikai történelmében – első alkalommal van Emberi és Kisebbségi Jogi Minisztériuma, amely azonban e témában mostanáig nemigen hallatta a hangját.

¹⁹ Ustav Republike Srbije, Službeni list SRJ, Beograd, 2006. Az alkotmány magyar nyelvű szövegét lásd a Vajdasági Magyar Szövetség honlapján: <http://www.vmsz.org.yu/documents/2959-06-hu.pdf>.

²⁰ Az ideiglenes kosovói parlament 2008. február 17-én kikiáltotta a tartomány függetlenségét. Boris Tadić köztársasági elnök Szerbia lakosságához intézett beszédében elmondta, Szerbia sohasem ismeri el Kosovo függetlenségét. Kosovo új alkotmánya 2008. június 15-én lépett életbe. Az alkotmány szerint Kosovo parlamentáris köztársaság.

Metohijában Szerbia állami érdekeit képviselje és védelmezze, minden bel- és külpolitikai kapcsolataiban, Szerbia polgárai meghozzák Szerbia Köztársaság Alkotmányát.”

Már a bevezetőből és az 1. szakasz megfogalmazásából is látszik, hogy az alkotmány meghozatalának politikai indokai voltak, éspedig annak kinyilvánítása, hogy Szerbia a szerbek nemzeti állama. Tehát nemzeti alapon megkülönbözteti az (állam)polgárokat: Az 1. szakasz Szerbiát már csak úgy említi, mint „a szerb nép és minden itt élő polgár” államát. Az „etnikai közösségek”-et már meg sem említi.

Az alkotmány 10. szakasza kimondja, hogy Szerbiában „a szerb nyelv és a cirill betűs írásmód van használatban”. E szakasz 2. bekezdése szerint, az „egyéb nyelvek hivatalos használatát, az Alkotmánnyal összhangban, törvény szabályozza”. Milyen biztosíték van azonban arra, hogy egy esetleges új nyelvhasználati törvény a nemzeti kisebbségek számára biztosítja majd az anyanyelvhasználat eddigi szintjét?

Már ezek a megfogalmazások is ellentétben vannak az Európa Tanácsnak a nemzeti kisebbségek védelméről szóló Keretegyezményével és a regionális vagy kisebbségi nyelvek európai Kartájával.

Ezen nem is kell csodálkozni, hiszen Jelena Marković (most Trivan), akkor emberi jogi és kisebbségügyi államtitkár (most a hatalmon lévő Demokrata Párt – DS sajtósóvivője) már a Karta aláírása előtt (2005. január 23-án) azt nyilatkozta, hogy a Kartához való csatlakozás „nem fog semmit változtatni a kisebbségi nyelvek védelmében”, mivel a dokumentumból eredő kötelezettségek kisebbek, mint amilyeneket a kisebbségi jogok és szabadságok védelméről szóló Szerbia és Montenegró-i (2002. évi) törvény²¹ előírányoz. Az alapokmány nem hoz semmit látványosat a jogrendszerben a kisebbségek nyelvének védelmét illetően, mivel a hazai törvény a nemzetközi általános és keretnormák felett áll” – mondta Marković/Trivan²², mintegy előrevetítve a majd két évvel később (2006-ban) meghozott alkotmány vonatkozó rendelkezéseit is.

4.3. Az alkotmányon kívül számos szerbiai törvénynek vannak olyan rendelkezései, amelyeknek nyelv- és íráshasználati vonatkozásai is vannak. Az írás terjedelmének korlátozottsága miatt csak néhány törvény rendelkezéseiből adunk ízelítőt:

²¹ Lásd a 17-es lábjegyzetben.

²² A nyelvhasználatban semmi újdonság, Magyar Szó, 2005. január 24., 4. o.

Szerbia Büntető Törvénykönyve²³ szerint a kisebbségi nyelvek használata büntetőjogi védelmet élvez. A Törvénykönyv 129. szakasza előírja, hogy a nyelv- és íráshasználati használati jog megsértése bűncselekmény elkövetését jelenti.

A peres eljárásról szóló törvény²⁴ 361(8). szakasza úgyszintén előlátja, hogy a nyelvhasználati jog megsértése a peres eljárás lényeges megsértése, ami alapul szolgálhat az eljárás megismétlésének.

A igazságügyi törvényekkel kapcsolatban meg kell még említeni a bíróságok és az ügyészségek székhelyéről és területéről szóló törvény²⁵, amelyet a Szerbiai Képviselőház 2008. december 22-én fogadott el, az ún. igazságügyi törvénycsomagban.

Ez a – kisebbségellenesnek is nevezett – törvény ugyanis a Szerbiában jelenleg (még) létező 138 községi bíróságot 2010. január 1-jével mindössze 34-re csökkenti. Megszünteti, pontosabban „bíróági egységekre” fokozza le – a nemzeti megmaradás szempontjából nézve hat kiemelten fontos magyar többségű községben (Ada, Csóka, Magyarkanizsa, Óbecse, Topolya és Zenta) – a községi bíróságot is. Az új törvény szerint Vajdaságban – az eddigi 31 községi bíróság helyett – mindössze nyolc, az új terminológia szerint, alapbíróság lesz (Nagybecskerekén, Nagyikindán, Pancsován, Szabadkán, Sremska Mitrovicán, Újvidéken, Versecen és Zomborban). Az eddigi csókai községi bíróság a nagyikindai, az adai, a magyarkanizsai, a topolyai és a zentai községi bíróság a szabadkai, az óbecsei pedig az újvidéki alapbírósághoz fog tartozni. Vajdaság területén a községi szabálysértési bíró(ságo)k közül is mindössze 12 marad, éspedig: Óbecsén, Nagybecskerekén, Nagyikindán, Palánkán, Pancsován, Rumán, Szabadkán, Sremska Mitrovicán, Újvidéken, Versecen, Zentán és Zomborban.

A községi bíróságok megszüntetése különösen érzékenyen érinti a vajdasági magyarságot, mert ezzel egy történelmi hagyomány szűnik

²³ Krivični zakonik, megjelent a SZK Hivatalos Közlönyének (Službeni glasnik RS) 2005. október 6-i 85. számában (módosítások: 88/05 i 107/2005, 72/09).

²⁴ Zakon o parničnom postupku, megjelent a SZK Hivatalos Közlönyének (Sl. glasnik RS) 2004. november 22-i 125. számában.

²⁵ Zakon o sedištima i područjima sudova i javnih tužilaštava, megjelent Szerbia Köztársaság Hivatalos Közlönyének (Sl. glasnik RS) 2008. december 22-i 116. számában. A törvényről bővebben lásd a szerző Kisebbségellenes törvény című, 2009. január 30-i írását (<http://www.vajma.info/universal.php?rovat=cikk&ar=tukor&id=2418>).

meg, ami a magyar nyelvi jogok gyakorlása és a magyarlakta területek fejlődése szempontjából is fontos. Pásztor István, a Vajdasági Magyar Szövetség (VMSZ) elnökének fogalmazása szerint, „amit az előző rendszereknek nem sikerült megtenni 160 év alatt, annak a végére egy Európa-párti kormány rakta le a pontot”²⁶. A rezignált megállapítás azonban nem elegendő, mert Pásztor éppen a Boris Tadić vezette Demokrata Párttal (DS) kötött egyezséget és biztosította számára a parlamenti többséget (amely utóbb megszavazta ezt a törvényt).

Az eljárási jog szempontjából fontos továbbá Általános Közigazgatási Törvény²⁷ 16. szakasza szerint a kisebbségi nyelvek használata a törvény alapelvei közé tartozik. Az alapelvek megsértése egyúttal az általános közigazgatási eljárás lényeges megsértését is jelenti, ami magával vonhatja az első vagy másodfokú közigazgatási határozat megsemmisítését is.

A hivatalos nyelv- és íráshasználatról szóló törvény²⁸ 11. szakasza szerint azokban a községekben, amelyekben a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek élnek, meg kell állapítani, hogy területükön mikor szerepelnek a nemzeti kisebbségek nyelvei is hivatalos használatban. Hogy melyik kisebbségi nyelv van hivatalos használatban a községek területén, azt a község alapszabályzata határozza meg. A tartomány területén a kisebbségi nyelvek használatát a tartomány alapszabálya írja elő.

Az oktatás területén alaptörvénynek az oktatás és nevelés alapjairól szóló törvény²⁹ számít. A törvény 4. cikke szerint az oktatás és nevelés céljai, egyebek között:

– 14. álláspontok, meggyőződések és értékrendszerek kialakítása, a személy és a nemzeti identitás fejlesztése, a tudat fejlesztése a Szerb államhoz való tartozásról és érzésekről, a szerb és a saját nyelv, a szerb nép és az etnika közösségek, valamint más népek kultúrájának tisztelete

²⁶ dió: Nyilvános köszönet, Magyar Szó, 2008. december 24–26., 4. o.

²⁷ Zakon o opštem upravnom postupku, megjelent a JSZK Hivatalos Közlönyének (Sl. list SRJ) 1997. évi 33 és 2001. évi 1. számában.

²⁸ Zakon o službenoj upotrebi jezika i pisma, megjelent a SZK Hivatalos Közlönyének (Sl. glasnik RS) 1991. évi 45. számában (módosítások: 53/93, 67/93, 48/94 és 101/2005).

²⁹ Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, megjelent a SZK Hivatalos Közlönyének (Sl. glasnik RS) 2009. szeptember 3-i évi 72. számában.

és ápolása, a multikulturalizmus fejlesztése, a nemzeti és a világ kulturális örökségének tisztelete, valamint őrzése;

– 15. a faji, nemzeti, kulturális, nyelvi, születési, nemi és korbeli egyenjogúság fejlesztése és tiszteletben tartása, a tolerancia és a különbözőségek elfogadása.

A törvény 9. szakasza kimondja, hogy Szerbiában az oktatási és nevelői munka „szerb nyelven folyik”. A nemzeti kisebbségek számára az oktatás és a nevelés „anyanyelven valósul meg”. Az oktatói és nevelői munka „kivételesen lehet kétnyelvű is, vagy csak szerb nyelvű, a külön törvénnyel összhangban”.

A törvény 29. szakasza szerint azokban az önkormányzati egységekben, amelyekben hivatalos használatban van valamely nemzeti kisebbség nyelve és írásmódja, „az iskoláskor előtti és az általános iskolai hálózatról szóló aktus maghozatalára annak a nemzeti kisebbségnek a nemzeti tanácsának az előzetes véleményének a megszerzése után kerül sor, amelynek a nyelve és írásmódja hivatalos használatban szerepel a helyi önkormányzati egység területén, illetve amelyik nyelvét az oktatási-nevelői munkában használják”.

Az Általános Iskolai Törvény³⁰ 5. szakasza szerint „a nemzeti kisebbségi oktatás(i terv és program) anyanyelven, vagy két nyelven is megvalósulhat, ha az első osztályba legalább 15 tanuló iratkozik”. Az iskola 15-nél kevesebb tanuló számára is megszervezheti a tanítást, „az oktatási miniszter jóváhagyásával”. A szerb nyelven tanuló nemzeti kisebbségi diákok számára „biztosítják az anyanyelvnek, mint tantárgynak a nemzeti kultúra alapjaival való oktatását”.

A Középiskolai Törvény³¹ 5. szakasza a nemzeti kisebbségi nyelven való oktatással kapcsolatban szinte azonos rendelkezést tartalmaz, mint az Általános Iskolai Törvény.

A műsorszórási törvény³² 78. szakasza, a műsorszórók általános kötelezettségein túl kötelezi az adóállomásokat (4. pont), hogy a nemzeti

³⁰ Zakon o osnovnoj školi, megjelent a SZK Hivatalos Közlönyének (Sl. glasnik RS) 1992. évi 50. számában (módosítások: 53/93, 67/93, 48/94, 66/94, 22/02, 62/03 és 101/2005).

³¹ Zakon o srednjoj školi, megjelent a SZK Hivatalos Közlönyének (Sl. glasnik RS) 1992. évi 50. számában (módosítások: 48/94, 24/96; 23/02, 25/02, 62/03, 64/03 és 101/2005).

kisebbségek és etnika közössége számára olyan kulturális programokat közvetítsenek, amelyek által kifejezik önazonosságukat, valamint hogy a programokat az anyanyelvükön is követhessék. A törvény 68(7). szakasza szerint az adóállomások kötelesek az iskoláskor előtti gyermekek számára az idegen nyelvű műsorokat szerb nyelvre és a nemzeti kisebbségi közösségek nyelveire szinkronizálni.

A törvény hatályba lépésével azonban szűkült a magyar nyelvnek az elektronikus médiában való használata is. A 34 vajdasági, magyar nyelven is sugárzó rádió közül (2008. augusztus 31-ével) 11 megszűnt.³³ Elhallgatott a Topolyai Rádió, a muzslyai Zeppelin Rádió, a Zentai Fox Rádió, a Bajmoki Rádió, a Palicsi Rádió is, a negyven éves Szabadkai Rádió magyar műsora is regionális frekvencia nélkül maradt. Ezeknek a rádióknak az éterből való eltűnésével felbecsülhetetlen kár érte a vajdasági magyarságot, és csorbult a magyar kisebbség tagjainak (szerzett) joga az anyanyelven való tájékoztatásra. A megszűnt szerkesztőségek tagjai pedig munka nélkül maradtak.

A nemzeti kisebbségek nyelvének és írásának Vajdaság Autonóm Tartomány területén való hivatalos használatával kapcsolatos egyes kérdések részletezéséről³⁴ szóló határozat pénzbüntetést lát elő arra az esetre, ha a jogi személy, vagy annak felelős személye megsérti a kisebbségi nyelv- és íráshasználatra vonatkozó rendelkezéseket.

A kisebbségi nyelv- és íráshasználatra vonatkozó jogszabályok közül fontos megemlíteni még, az anyakönyvkivonatok többnyelvű úrlapmintáiról és a bejegyzések módjáról³⁵ és a vajdasági magyar helységnevek meghatározásáról³⁶ szóló határozatot.

További illusztrációként megemlítem a volt szerbiai (Vojislav Koštunica vezette) kormánynak a 2006. május 11-i Záradékát a kisebbsé-

³² Zakon o radiodifuziji, megjelent a SZK Hivatalos Közlönyének (Sl. glasnik RS) 2002. július 19-i 42 számában; (módosítások:97/04, 76/05, 79/05, 62/06, 85/06, 41/09).

³³ h. gy: Veszélyben a kisebbségi média, Magyar Szó, 2008. november 20., 5. o.

³⁴ Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Lapja, LIX. évfolyam, 8. szám, 2003. május 22., 165-167. o.

³⁵ Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Lapja, LVII. évfolyam, 1. szám, 2001. január 30., 1. o.

³⁶ Vajdaság Autonóm Tartomány Hivatalos Lapja, LIX évfolyam 12. szám, 2003. augusztus 27., 248-253. oldal vagy Magyar Szó, 2003. augusztus 30., 31., 14. o.

ségek részvételének növelésére vonatkozó intézkedésekről az államigazgatási szervezetekben.³⁷

A Záradéknak 15 pontja van, de egyikben sem mondja ki, hogy a közigazgatásban és a közszolgáltatokban, beleértve a rendőrséget is, foglalkoztatáskor biztosítani kell a lakosság nemzeti összetételének megfelelő részvételi arányt. Egy ilyen megfogalmazás helyett, amelyet joggal elvártunk volna, a Záradék a következőt tartalmazza: „A kormány közvetlenül és az illetékes szervein valamint szolgálatain keresztül tartós intézkedéseket foganatosít az állami tisztviselők és kinevezett személyek számának növelése érdekében a nemzeti kisebbségek közül.”

A korábbi kormánynak ez az „remeke” is arra utal, hogy vidékünkön még sok időnek kell eltelni ahhoz, hogy a jogszabályok összhangban legyenek a nemzetközi egyezményekből eredő kötelezettségekkel.

4.4. Szerbia kormánya az első időszak (301 oldalas) jelentést a Karta alkalmazásáról az ET főtitkárának 2007. július 11-én küldte meg³⁸. A Vajdasági Emberi Jogi Központ (Vojvođanski centar za ljudska prava) a vajdasági kisebbségi nyelvek védelmi szintjéről 2007. június 30-án egy alternatív jelentést küldött az ET-nek, a Szerbia Emberi Jogi Bizottságok Hálózata (Mreža odbora za ljudska prava u Srbiji – CHRIS) pedig megfigyelő tevékenységet folytatott Szerbiában ezekkel a jogokkal kapcsolatban.³⁹

Az ET Szakértői Bizottsága 2008. szeptember 12-én elfogadta a Karta szerbiai alkalmazásáról szóló jelentést, amelyet aztán bemutattak az ET Miniszteri Bizottságának, amely 2009. május 6-án Strasbourgban elfogadta a Kartának a szerbiai alkalmazásáról, illetve a vállalt kötelezettségek teljesítéséről szóló RecChL(2009)2 jelzésű, hat pontból álló ajánlást.⁴⁰

³⁷ Zaključak o merama za povećanje učešća pripadnika nacionalnih manjina u organima državne uprave, megjelent a Hivatalos Közlöny (Sl. glasnik RS) 2006. évi 40. számának 6–7. oldalán.

³⁸ Izveštaj o primeni Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, Ministarstvo za ljudska i manjinska prava, http://www.ljudskaprava.gov.rs/dokumenti/Izvestaj-Evropska_povelja%20_3_.pdf

³⁹ Alternativni izveštaj o primeni Povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima u Srbiji (2007), <http://www.vojvodina-hrc.org/index.php?option=content&task=view&id=120>.

⁴⁰ Primena Povelje u Srbiji, http://www.ljudskaprava.gov.rs/dokumenti/regional_manjin_jezici_izvestaj_ser.pdf.

A Miniszteri Bizottság javasolta, hogy Szerbia hatóságai vegyék figyelembe a Szakértői Bizottság összes észrevételét, mint elsőbbségi kérdéseket, és hogy:

1. a szerb társadalom egészében fejlesszék a tudatot a toleranciáról a regionális kisebbségi nyelvekkel és az általuk képviselt kultúráról;

2. pontosítsák a bunjevác és a vlah nyelv helyzetét azokkal a személyekkel való tanácskozások által, akik ezeket a nyelveket beszélik;

3. vezessék be az elemi és középiskolai oktatásba a Karta II. részében lévő nyelveket;

4. fejlesszék a tanárok képzését és biztosítsanak megfelelő tanzsereket az összes regionális és kisebbségi nyelv oktatásához;

5. biztosítsák a Karta 9. (az igazságszolgáltatásra) és 10. (közigazgatási hatóságokra és közszolgálati szervekre vonatkozó) cikkének alkalmazását a roma és az ukrán nyelv tekintetében, és biztosítsák, hogy a karta III. részében szereplő nyelveket használhatják az állami szervek helyi irodáiban;

6. tegyék meg a szükséges törvényes és gyakorlati intézkedéseket annak biztosítására, hogy a személy- és a helységnevek hivatalos alkalmazásba kerüljenek, a szóban forgó nyelvek hagyományával és ortográfijával összhangban.⁴¹

Összegzésként elmondható, hogy Szerbiában nem is a nemzeti kisebbségi nyelvek használatát szabályzó törvények számával, hanem inkább a minőségével, vagyis az európai normákkal és az egymás közti összehangoltságával, még inkább pedig a gyakorlati alkalmazásával van gond. Olyan hatályos jogszabályok is vannak, amelyek még Szerbiának a Kartához való csatlakozása előtt kerültek elfogadásra, vagy éppen később, csak a kidolgozásukkor nem vették kellően figyelembe a Kartából eredő kötelezettségeket. Ez annak lehet az eredménye, hogy Szerbiában nem történt meg a hatályos törvényeknek a Karta rendelkezéseivel való összehangoltságának részletes vizsgálata.

Szerbia a Karta alkalmazásával kapcsolatos következő jelentését 2010 júniusában kell, hogy megküldje az ET-nek. A jelentésnek termé-

⁴¹ Uo.

szetesen arra is ki kell térnie, hogy mit tett Szerbia az ET Miniszteri Bizottságnak a RecChL(2009)2 jelzésű ajánlása megvalósítás érdekében. Jó alkalom lenne ez egy átfogó elemzésnek a Vajdaság Magyar Tudományos társaság keretében, nemcsak jogászok, hanem nyelvészek és más szakemberek részvételével való elkészítésére, a magyar nyelv- és írás helyzetéről mindennapi életben – az oktatás, a kultúra, a nyelv- és íráshasználat, a tájékoztatás területén – a Karta rendelkezéseinek vonatkozásában.